

Tore Persson

KINA

den meritokratiska
civilisationen

”Att täppa till munnen på folk är en bragd, svårare än att dämna upp en vattuflod. Men om vattufloden däms upp blir det översvämning på annat håll, och dess offer kan bli många. Det förhåller sig likadant med folks munnar.” Sagt av hertigen och ministern Shao år 841 f.v.t. till den tyranniske härskaren Li-wang när han hade tystat all opposition.¹

Makten

– land med ett parti eller parti med ett land?

Under drygt tvåtusen år, fram till 1912, styrdes Kina av enväldiga kejsare. Idag styrs Kina av ett enväldigt parti, egentligen dess högsta ledning. Kejsarna styrde sina domäner med hjälp av några tusen ämbetsmän, skolade i den tidens ideologiska grundval, konfucianismen. Partiledningen styr med hjälp av miljontals partimedlemmar.

När Mao Zedong den 1 oktober 1949 utropade Folkrepubliken Kina på torget vid Tiananmen i Beijing var det parti han ledde kommunistiskt och följde vad som kallades Mao Zedongs tänkande som på avgörande punkter skiljde sig från de konfucianska idéerna, såsom:

Det handlade om klasskamp och att utnyttja de *motsättningar* som fanns i samhället; harmoni var inte längre något övergripande ideal. Genom masskampanjer mobiliserades folk att ta en aktiv del i klasskampen under ledning av partiet.

Den var *totalitär* som konfucianismen aldrig varit. Partiledningen såg till att med hjälp av partimedlemmarna och statens alla institutioner massivt propagera för ideologin i alla samhällens skrymslen, inklusive i familjerna. Till och med kärlek skulle under Maos tid baseras på ideologisk gemenskap. Eftersom man också förstatligade alla företag, inklusive alla media, hade man stora resurser till sitt förfogande. För att driva igenom den

nya ideologin räckte det inte med den slimmade administration som existerat under den kejsrerliga tiden.

Vad som också gällde var *renlärighet*, det vill säga ett fullständigt accepterande av Mao Zedongs tänkande och fullständig lojalitet gentemot Mao personligen. I alla samhällen finns en viss grad av politisk korrekthet, som det kan vara mer eller mindre obekvämt att bryta mot. I Maos Kina drevs detta till sin ytterlighet. I Maos Kina gällde det att inte bara hålla eventuella rebelliska tankar för sig själv utan även det minsta tvivel på Mao eller på partiet. Inte ens familjen var något säkert forum. Partiet har även åstadkommit okunnighet om samhället genom doktrinära politiska ”studier”, som vilken religiös sekt som helst.

Ideologin trängde också in i *språket*. Till exempel måste ord som revolution (geming) alltid användas i positiva sammanhang. Å andra sidan fick begrepp som kompromiss (tuoxie) inte ha någon positiv betydelse. ”Detta innebar en säregen språklig pervertering och utarmning, fullt jämförbar med det nyspråk George Orwell hade varnat för i romanen *1984*”.²

Partiet betraktades som *ofelbart*. Det ansågs ha sådana insikter i folkets verkliga intressen att det kunde företräda folket – till och med mot folket självt om det skulle behövas.

Partistaten

Idag är Folkrepubliken Kina fortfarande en partidiktatur, där Kinas kommunistiska parti är det styrande partiet. Det är fortfarande en totalitär stat, om än lite mer subtilt än under Maos tid, och partiet anser sig också idag vara ofelbar, trots att man gjort sig av med det mesta av det ideologiska innehållet i marxism-leninismen och i Mao Zedongs tänkande. Det som återstår är värnandet av partiets absoluta maktställning i samhället.

Det finns även andra politiska partier, men de spelar ingen avgörande roll och de verkar helt på kommunistpartiets villkor.

Partiets konstitutionella ställning är sådan att man har skäl att fråga sig om Kina är ett land med ett parti eller ett parti med ett land?

KOMMUNISTPARTIET sägs ha 80–90 miljoner medlemmar och dess uppbyggnad utgör en parallellhierarki till Kinas förvaltning. På varje offentlig nivå (stat, provins etc) finns en motsvarande nivå i partibyråkratin och det är respektive partiinstans på varje nivå som i viktiga frågor har sista ordet.

Dessutom finns en ”gräsrotsnivå” bestående av några miljoner partienheter på arbetsplatser, i bostadsområden etc. Det är som den professor sa som Richard McGregor citerar: ”Partiet är som Gud. Han finns överallt. Men du kan inte se honom.”³

Partiet finns även i privata företag. Det innebär exempelvis att amerikanska företag som kanske förbjuder fackliga grupper i de industrier man har i Förenta Staterna måste acceptera kommunistiska particeller i de man äger i Kina.

Partiet är uppbyggt så att partikadrer på olika nivåer är beroende av dem högre upp i hierarkin. Partienheter på lägre nivå är tvungna att be om instruktioner från högre nivå innan de fattar beslut i viktigare frågor. Partiet styrs enligt principen om ”demokratisk centralism”. Det innebär att man på olika nivåer kan komma med förslag, delta i debatter etc. Men besluten tas på en högre nivå och när väl ett beslut är taget förväntas alla därunder anpassa sig och ställa sig bakom det.

Partiets formellt högsta instans är *Nationella partikongressen*. Den består av ett par tusen delegater och samlas vart femte år för att bland annat välja partiets *centralkommitté* på några hundra ledamöter, vilka i sin tur väljer *politbyrå*n med drygt tjugo ledamöter. *Politbyråns ständiga utskott*, som för närvarande (2021) består av sju ledamöter, utgör i realiteten partiets högsta beslutande organ – och är därmed också Folkrepubliken högsta beslutande instans.

Det är således det ständiga utskottet under ledning av partiets generalsekreterare, Xi Jinping sedan 2012, som innehar den absoluta makten. Xi Jinpings maktställning baseras således på hans befogenheter som generalsekreterare i partiet; att ha titeln ”president” innebär bara att han på formellt jämställt fot kan representera Kina i möten med exempelvis Förenta Staternas president.

Tiananmen och Sovjet

År 1978, två år efter Maos död, övergav kommunistpartiet i praktiken en stor del av Mao Zedongs tänkande – trots att man fortsatte hylla det som en grundval för partiet och för Kina. Det ersattes istället av Deng Xiaopings ”socialism med kinesiska särdrag”, det vill säga en slags socialistisk marknads-ekonomi där partiet/staten har en dominerande ägarroll, men normalt inte bryr sig om att intervensera på marknaden. Man skulle istället kunna kalla det hela för ”kapitalism med kinesiska särdrag” eftersom det numera bara är en mindre del av näringslivet som är statligt ägt.

Kina fortsatte dock att vara en partistat och partiet fortsatte att ha absolut makt. Däremot lyfter man inte längre fram motsättningar mellan samhällsklasser. Idag kan till och med superrika företagsägare bli medlemmar i det parti som under Maos tid klassade även småföretagare som kapitalister och klassfiender.

Under åttiotalet, då man steg för steg öppnade upp och liberaliserade ekonomin, fanns vissa tankar på att låta partiet släppa lite mer på tyglarna. Enligt Ling Li vid New York University School of Law beslöt partiledningen under åttiotalet att reformera partiets ledning över statsförvaltningen genom att låta partienheterna koncentrera sig på strategiska frågor och släppa på kontrollen av mindre centrala ärenden. Den processen avbröts emellertid efter krossandet av demonstrationerna på torget vid Himmelska fridens port natten

mellan den 3 och 4 juni 1989 ("Tiananmen-massakern"). Partiledningen vågade uppenbarligen inte släppa på greppet över statsförvaltningen.⁴

Förmodligen spökade även minnet av de första åren av Kulturrevolutionen då de röda garderna gjorde livet osäkert inte bara för intellektuella utan även för partikadrer som lätt kunde stämplas som "höger-avvikare".

Ett par år senare, 1991, var det dags för Sovjetunionens och Warszawapaktens sönderfall. Det blev ytterligare en chock för de kinesiska ledarna; om detta kunde hända i Sovjet kunde det även ske i Kina. Två konsekvenser av Sovjets fall – att landet splittrades och övergick i en period av ekonomisk kaos – blev dock också ett avskräckande exempel för kinesiska betraktare; de ville varken ha splittring eller kaos. Man kan därför påstå att Sovjets sönderfall kom att stärka partiet trots dess sargade rykte efter Tiananmen 1989. Den kinesiska partiledningen kunde peka ut demokratirörelserna som inte bara ett hot mot partiets hegemoni utan även mot landets stabilitet och enhet.

De allt annat än statsmannaliknande presidenter som i fria val i väst utsetts till presidenter liksom de sektliknande och våldsbejakande politiska rörelser som tillåtits härja i några västländer har även blivit avskräckande exempel.

Hoten kommer inifrån

Kommunistpartiet har idag en till synes ohotad maktställning. Men det finns några potentiella hot, såsom miljöförstörelsen, korruptionen, en möjlig ekonomisk kollaps, på lite sikt risken för en utbredd inkompetens samt partiets absoluta maktställning.

Det finns säkert olika skäl till att många kineser väljer att lämna landet, men ett är *miljöförstörelsen*, med den dåliga luften, det förgiftade vattnet och osäkerhet om de livsmedel som bjuds ut i kinesiska affärer. Det finns en anledning till att kinesiska turister i väst gärna köper med sig så mycket barnmat

de orkar bära (det är inte bara kinesiska turister som är oroade; Torbjörn Pettersson, *Dagens Nyheter*, avslöjade till exempel i november 2011 att det finns hemliga jordbruk som producerar giftfria grönsaker för landets politiska elit).

Det som gör *korruptionen* till en så svår fråga för partiet är det dilemma partiet befinner sig i. Som en av partiveteranerna, Chen Yu, lär ha sagt: ”Bekämpas korruptionen alltför lite förstörs landet; bekämpas den alltför mycket förstörs partiet”⁵ Under Xi Jinping har kampanjen mot korruptionen prioriterats på ett helt annat sätt än tidigare. Det har bätrat på ledarens rykte; det är också ett praktiskt sätt att göra sig av med potentiella rivaler. Samtidigt, oavsett om det är avsett eller ej, kan man inte komma ifrån att möjligheterna att genom korruption berika sig själv säkrar regimens stöd från dem som ges denna möjlighet, det vill säga samhällets elit.

Men partiledningen har gjort klart att korruption och andra missförhållanden ska hanteras inom partiet. Det visade man efter jordbävningen 2008 i provinsen Sichuan. Då omkom nära tjugo tusen elever när ett stort antal skolor rasade samman (medan byggnader för myndigheter klarade sig bra). Det visade sig att skolorna var byggda av billigt och undermåligt material, som beställts av politiker och tjänstemän som stoppat mellan-skillnaden i egna fickor. Några aktivister – bland annat konstnären Ai Weiwei och skribenten Liao Yiwu – försökte avslöja de korruperade medan myndigheterna förnekade någon korruption och istället i vanlig ordning trakasserade de som försökte avslöja skandalen. Sådana byggen som de raserade skolbyggnaderna i Sichuan kallas för övrigt i folkmun doufu-byggen efter den mjuka färskostliknande doufu (tofu) som är vanlig i det kinesiska kosthålllet.

Offentliggörandet av missförhållanden ses av partiet som ett större problem än missförhållandena i sig. Självständiga journalister, organisationer eller aktivister göre sig därför icke

besvär. År 2011 deklarerade till exempel Hu Zhanfan, chef för det statliga tv-nätverket CCTV:

Många nyhetsarbetare ser det inte som sin yrkesuppgift att utföra propagandaarbete för partiet, utan definierar istället sig själva felaktigt som professionella journalister. Att genom utbildning stärka den marxistiska uppfattningen av journalism, samt höja kvaliteten och karaktären hos de anställda inom sektorn är därför inte bara nödvändigt utan extremt brådskande.⁶

En *ekonomisk kollaps* skulle kunna ske om Kinas egen mix av statlig styrning och marknadsekonomi, ”socialismen med kinesiska särdrag”, inte skulle visa sig hållbar i längden. Den stadiga förbättringen i materiell standard sedan sjuttioalet har garanterat partiet ett folkligt stöd; kommer det att bestå även om det skulle bli en ekonomisk stagnation?

En av anledningarna till misslyckandet med kampanjen Stora språnget framåt 1958–1961 var att ett stort antal professionella skrämts till tystnad. Det sker även idag... Och detta, att obekväma tystas, leder till ett annat hot, risken för en utbredd *inkompetens* (varje diktators och auktoritära systems hämsko). När människor på olika sätt tystas förlorar man den kompetens de står för. Istället meriteras ja-sägare. Dessutom lär oss erfarenheten att auktoritära ledare framför allt prioriterar lydnad framför intelligens hos sina tjänare. Vad kan det innebära på lite längre sikt?

Partiets absoluta maktställning skulle kunna bli ett riktigt problem om det skulle visa sig att partiledningen under mer extrema kriser hellre värnar om partiets ställning än om folkets välfärd.

PARTILEDNINGEN själv pekar ut andra hot. Den 22 april 2013 distribuerades en skrift (Dokument 9) till partiets olika ledare med en varning om att se upp med sju ”falska ideologiska

trender, ställningstaganden och aktiviteter”, vilka riskerar att underminera partiets auktoritet om de tillåts att spridas:

1) Främjandet av västlig *konstitutionell demokrati* i ett försök att underminera nuvarande ledarskap. Med konstitutionell demokrati avses maktdelning, flerpartisystem, allmänna val, oberoende rättsväsende, nationella arméer (i Kina är försvarsmakten underställd partiet och inte staten).

2) Främjandet av *universella värden* i ett försök att försvaga den teoretiska grunden för partiets ledarskap. Med det avses demokrati och mänskliga rättigheter samt uppfattningen att dessa värden skulle gälla för hela mänskligheten.

3) Främjandet av *civilsamhälle* i ett försök att rasera det styrande partiets sociala grund och med hjälp av folkrörelser försvaga partiets ställning på lokalplanet. Med civilsamhälle avses ett av staten och partiet oberoende föreningsliv.

4) Främjandet av *nyliberalism*, det vill säga otyglad ekonomisk liberalism och total privatisering, i ett försök att förändra Kinas grundläggande ekonomiska system.

5) Främjandet av västmakternas idé om *journalistik*, vilket utmanar Kinas princip om att media och förlag ska underordnas partiets disciplin.

6) Främjandet av *historisk nihilism*, för att försöka underminera partiets och nya Kinas historia. Med det avses allt ifrågasättande av den historieberättelse som partiet står bakom, bland annat partiets tolkning att Kinas val av den socialistiska vägen var oundviklig.

7) Ifrågasättandet av reformpolitiken och den socialistiska beskaftenheten av *socialism med kinesiska särdrag*.

Enligt Dokument 9 existerar dessa falska uppfattningar och idéer i stort antal i utländska medier och i reaktionära publikationer. De tränger in i Kina via internet och underjordiska kanaler och de sprids på inhemska internetfora, bloggar och mikroblogger. De förekommer också i öppna

föreläsningar, seminarier, universitetskurser, studiegrupper och enskilda publikationer. ”Om vi tillåter någon av dessa idéer att spridas kommer de att rubba existerande samförstånd rörande viktiga frågor [...] och splittra vår nations stadiga framsteg mot reformer och utveckling.”⁷

Övervakning

Folkrepubliken Kina är ett övervakningssamhälle och övervakningen sker framför allt genom närvaron av partimedlemmar och olika partiinstanser överallt i samhället. Övervakningen sker också med ett par hundra miljoner *övervakningskameror* som, med hjälp av avancerade program för ansiktsigenkänning, kan identifiera de individer de fångar på bild. Polisen förfogar även över glasögon som är uppkopplade till samma system, så om de fokuserar blicken på någon de möter får de genast en rapport om vem personen är och om han eller hon är efterlyst. Ett antal efterlysta brottslingar har på detta sätt kunnat gripas – till folkets applåder.

Denna övervakning kompletteras med ett *socialt ranking-system* som utdelar plus- och minuspoäng till medborgarna efter deras beteenden och som är sammankopplat med register över de som till exempel har betalningsanmärkningar. Det började införas 2014. Det uttalade syftet sägs vara att främja tilliten mellan människor. Det handlar om att till exempel få minuspoäng om man inte betalar räkningar i tid, vilket kan leda till att man får svårare att ta lån och försäkringar. Som det stod i en artikel i kinesiska *Global Times*:

Medborgare som fullföljer kontrakt och visar gott uppförande, såsom att donera till välgörenhet eller att frivilligt delta i kommunala tjänster, kommer att bli belönade med lägre priser på allmännyttiga tjänster och andra liknande förmåner, medan de som visar en låg social kvalitet på grund av dåligt uppförande, som att inte betala

lån i tid, undanhållande av skatter, försäljning av falska varor, spridande av falsk information, med våld uppta en sittplats på ett tåg eller till och med gå ut med en okopplad hund, kommer att få deras privilegier inskränkta.⁸

Man kan också få minuspoäng om man på sociala medier skriver något kritiskt om partiet, vilket kan leda till reseförbud både utomlands och inrikes. Man kan till och med få minuspoäng om man på sociala medier har vänner som är kritiska mot partiet. Orwells Storebror skulle ha gillat de möjligheter som dagens teknologi medger...⁹

För dem som får låga poäng påverkas en stor del av livet, med svårigheter att få lån, vissa anställningar etc. Som det stod i ett regeringsdokument den 25 september 2016, ska systemet "...tillåta de pålitliga att röra sig fritt överallt under himlen medan de med dåligt anseende ska få svårt att ta ett endaste steg".¹⁰

Släktingar och vänner till misshagliga personer är extra övervakade. En som fått erfara detta är poeten Liu Xia, hustru till den kinesiske regimkritikern Liu Xiabo, som fick Nobels fredspris 2010 för "hans långa och våldsfria kamp för centrala mänskliga rättigheter i Kina". Han hade bland annat varit med i demonstrationerna på torget vid Himmelska fridens port 1989 och var en av dem som utformade *Charta 08*, ett manifest för politiska reformer. Medan Liu Xiabo satt i fängelse fick Liu Xia åtta år i husarrest – utan någon formell anklagelse eller dom – och var nästan totalt isolerad under dessa år (Liu Xiabo dog i fängelset 2017 och 2018 tilläts Liu Xia att resa till Tyskland).¹¹

VISSA GRUPPER i Kina är mer hårdhänt övervakade än andra. De mest kända utomlands är de muslimska uigurerna i provin- sen Xinjiang i Centralasien och de buddhistiska tibetanerna. Det är folk som länge påverkats av den kinesiska civilisationen, liksom andra folk i Kinas närhet, men som först relativt sent

blev delar av Kina. Det är förmodligen den främsta anledningen till att det bland uigurer och tibetaner finns stora grupper som vill ha självständighet eller åtminstone självstyre.

Sådana krav tas inte väl emot av det kinesiska kommunistpartiet, som med avsevärda insatser av våld försöker kontrollera dessa folk, bland annat med ”omskolningsläger” i Xinjiang. Dessa läger kan uppfattas som rasistisk ellet antimuslimsk politik, men tänk tanken att hankineser i en av de gamla provinserna i egentliga Kina skulle kräva självstyre. . .

Kontroll & censur

Under den maoistiska eran var de kinesiska massmedierna strängt kontrollerade, liksom alla kontakter mellan kineser och utlänningar. Mycket har förändrats sedan dess. Övervakningen av hur man lever, vilka man umgås med, vilka böcker man läser etc är inte längre så påträngande som förr – och därmed för de flesta knappast märkbar. Det innebär inte att övervakningen är mindre effektiv. Med all den registrering som sker av inköp med mera och det sociala rankingsystemet är det till exempel möjligt att se vilka böcker som folk köper och vilka de lånar på bibliotek.

Det är heller inga problem att tro på vilka religiösa föreställningar som helst – så länge som man inte vill utöva sin tro tillsammans med andra. Vill man det är det fem religioner som godkänts av partiet: buddism, daoism, islam, katolicism och protestantism. Men även de som tillhör någon av dessa har demonstrerat att de så att säga har andra gudar än partiet.

De kristna verkar vara särskilt ansatta, kanske för att kristna kyrkor spelade en icke oväsentlig roll i mobiliseringen mot regimerna i Sovjet och Östeuropa runt 1990.

Idag är det normalt inga problem för utlänningar att samtala med vanliga kineser om vad som helst. Det finns undantag, journalister som vill intervjua folk som deltar i sociala protester

kan till exempel få problem. Värre är förstås att kineser som i sådana situationer låter sig intervjuas av utländska journalister kan få riktigt allvarliga problem.

Censuren är betydligt mer selektiv än förr – vilket innebär att flertalet kineser inte direkt påverkas eller drabbas av den. För kineser som är så gamla att de kommer ihåg tiden före reformperioden är naturligtvis denna utveckling uppenbar. Mindre uppenbar är den censur som fortfarande sker eftersom den i praktiken bara drabbar en liten grupp som aktivt söker information om kinesiska dissidenter, om systemkritik, som ifrågasätter kommunistpartiets ställning och dylikt.

Ibland är kontrollen så effektiv att den får komiska effekter. För några år sedan råkade en ung journalist på en dagstidning nämna torget vid Tiananmen i Beijing tillsammans med datumet 4 juni 1989. Journalisten blev anklagad för publiceringen av den i Kina mest förbjudna kombinationen av ett torg och ett datum. Men det visade sig att hon helt enkelt inte kände till vad som hade hänt på det där torget den där dagen och därför inte hade någon anledning att misstänka att hon kanske passerade en gräns.

OMVÄLVANDE HÄNDELSER i världen, som den så kallade arabiska våren 2011, leder ofelbart till nya order om förbjudna ord eller ordsammansättningar. Rörelsen ”Ockupera Wall Street” 2011 ledde till exempel till att ett antal kombinationer med tecknen för ”ockupation” och ett antal namngivna städer och kända torg blev tabubelagda. Många fler ord och uttryck är bannlysta, som till exempel ”våga tänka men inte våga säga”, ”ny kejsare”, ”att älska landet är inte detsamma som att älska regeringen” och ”slå upp paraply” (det sista anspelar på den så kallade paraplyrevolutionen i Hongkong hösten 2014, då många demonstranter använde sig av paraplyer för att skydda sig mot polisens pepparspray). Detta är bara några få exempel från en lång lista över blockerade ord och fraser.

Kineser okunniga eller mycket kunniga?

En undersökning i början av 2014, genomförd i sju länder på uppdrag av BBC World Service, kan möjligen tolkas som ett tecken på att kineser i allmänhet inte känner till den censur som sker. Möjligen...

Till exempel ansåg 76 procent av de tillfrågade kineserna att de inte kände sig utsatta för någon övervakning av regeringen – den högsta andelen bland de länder som undersökningen omfattade. En annan anmärkningsvärd siffra var att 47 procent av kineserna ansåg att deras press är fri.

Hur ska man tolka dessa resultat?

- Att många kineser är okunniga och omedvetna om den övervakning och censur som pågår?
- Att kineser i allmänhet vet att övervakningen och censuren är så mycket mindre påträngande idag, jämfört med för några decennier sedan, att den nästan upplevs som "fri"?
- Att kineser i allmänhet är så kunniga och medvetna om all kontroll och all censur att de inte litar på några medier eller kanaler alls – och inte heller på telefoner (den kinesiska delen av undersökningen genomfördes via telefon)?

Självcensur

Vad gäller massmedier, bokutgivningar etc är den politiska ledningen beroende av att utgivare och journalister tillämpar en omfattande självcensur. Till deras hjälp publicerar propagandaministeriet regelbundet instruktioner om vilka nyheter som inte får publiceras, vilka namn och begrepp som inte får nämnas etc. Den bokutgivare som tänjer på gränserna tar en risk. Även om censuren inte förhandsgranskar alla nya böcker kan den slå till i efterhand.

De kinesiska medierna och de enskilda journalisterna vet att det är säkrast för deras välbefinnande och för deras karriärer att följa dessa direktiv. I Kina skriver journalister och andra

skribenter medan de har censurens granskande ögon över axeln. Som Ha Jin, numera professor i Förenta Staterna, skrev: ”Det handlar inte bara om vad Kinas propagandaministerium gör mot konstnärer utan vad det tvingar konstnärerna att göra mot sina egna verk”.¹²

Genom ett antal fängelsedomar har partiet gjort klart för författare, bloggare och andra som verkar för ett öppnare samhälle att de lever farligt. Om det behövs drar man sig inte för att kidnappa misshagliga personer utomlands, såsom Gui Minhai, den kinesiskfödde svenske medborgaren som 2015 fängslades i Thailand och fördes till Kina. Han hade bildat ett bokförlag i Hongkong och gav där ut politiskt känsliga böcker om ledare inom partiet.

ALLA MEDIER tvingas följa direktiven om vad som inte får omnämnas. På internet måste också bloggare och andra anpassa sig, men där florerar istället mängder av ironiska skämt samt ord- eller teckenlekar för att kringgå censuren. Det kinesiska skriftspråket består av tusentals frekvent använda tecken, medan den talade kinesiskan består av relativt få stavelser. Det innebär att tecknen för många olika begrepp uttalas på samma sätt. Detta används för att i text ersätta ett förbjudet tecken med ett annat som uttalas på samma sätt och då kan man för ”lyhörda” läsare förmedla tabubelagda budskap genom synbarligen banala texter.

Ett exempel är *Metoo*, som också uppmärksammats på kinesiska mikroblogger. Men även *Metoo* provocerade censuren och när den slog till kringgicks den genom att symboler för en skål ris (*mi*) och en kanin (*tu*) publicerades.¹³ Ett annat sätt att exempelvis nämna datumet den 4 juni är att skriva den 35 maj. Men även censuren lär sig sådana trick, så de fungerar bara en kort tid och sedan läggs dessa kodort till den allt längre listan över förbjudna ord och uttryck.

Även bilder kan användas. När Liu Xiaobo 2010 fick Nobels fredspris tilläts han inte åka till Oslo för att motta priset (han satt då i fängelse). Istället hölls ceremonin inför en tom stol. Eftersom hans namn naturligtvis blockerades på internet i Kina började en del använda en bild på en tom stol istället för namnet. Varpå bilder med tomma stolar blev blockerade.

Andra bilder som censureras är demonstrationer och andra folksamlingar på torg och annat som skulle kunna inspirera till liknande folkliga aktioner som de på Tahrirtorget (Befrielse-torget) i Kairo 2011.

Historieförfalskning

Partiledningen har inte bara total makt över alla medier i folkrepubliken utan även över vad som undervisas i skolor och på universitet. Den utnyttjas bland annat för att påverka skildringen av Kinas långa historia och förhålliga partiet.

Den marxistiska synen är att historien i stort är förutbestämd och att samhällen genom klasskamp går från ett stadium till nästa: 1. Slavsamhälle, 2. Feodalsamhälle, 3. Kapitalistiskt samhälle, 4. Socialistiskt samhälle och 5. Kommunism. Ett problem med denna modell är att Kina visserligen har tillämpat slaveri, men slaveri har aldrig dominerat och aldrig utgjort basen för produktionen. Under Zhou-dynastin, innan "förste kejsaren" enade landet, var Kina ett slags feodalt samhälle. Men därefter har Kina varit ett centralstyrt rike, även om det tidvis varit splittrat i flera mindre riken (men frågar man kineser idag säger de att Kina var feodalt före 1912; även en del västerländska skribenter upprepar okritiskt denna tolkning). Som Gang Deng skriver:

Många kinesiska akademiker, fixerade vid den marxistiska utvecklingsmodellen, har använt termen "feodalism" för att beskriva karaktären av Kina efter Qin som ett förkapitalis-

tiskt samhälle. Deras dogmatiska logik är att eftersom det förkapitalistiska Europa enligt Marx var feodalt måste det förkapitalistiska Kina också ha varit feodalt.¹⁴

De marxistiska historikernas ansträngningar att tolka historien efter nutida ideologier fick den också att exempelvis glorifiera alla bondeuppror. Men eftersom Mao Zedong också hyllade förste kejsaren, Qin Shi Huangdi, fick man problem med hur man skulle tolka bondeupproren mot just förste kejsarens styre. Lösningen blev att förklara upproren som riktade mot en kejserlig rådgivare, Zhao Gao, som konspirerade för att själv ta makten, och inte mot kejsaren. Efter Mao Zedongs död och krossandet av ”de fyras gäng” 1976 ändrades däremot denna tolkning till den bland historiker gängse, nämligen att upproren var en protest mot det despotiska kejserliga styret.

KINAS MODERNA HISTORIA – framför allt tiden från 1949, då kommunisterna stod som segrare efter inbördeskriget, fram till reformperiodens början på åttiotalet – är för många unga kineser en delvis okänd historia. Vad de lär sig i skolan är en tillrättalagd berättelse som ger kommunistpartiet äran av alla framsteg och som skyler över alla avsiktliga och oavsiktliga övergrepp i revolutionens namn.

Den äldre generationen – den som genomlevde femtio-, sextio- och sjuttioatalen – har inte alltid varit angelägen om att berätta för de unga om vad som egentligen hände under de åren. Det kan naturligtvis finnas flera skäl; ett är att det inte bara fanns offer för exempelvis Kulturrevolutionen utan också förövare... En av de som offentligt talat ut är en pensionerad partifunktionär, Liu Boqin, från staden Ji’nan i provinsen Shandong. I en betald annons i den partitrogna tidningen *Global Times* uttryckte han ”...änger över det våld som han som 14-årig rödgardist begick mot lärare och klasskamrater”.¹⁵

Xi Jinping?

Sedan Kinas nuvarande partichef, Xi Jinping, kom till makten hösten 2012 har det blivit kärvt för skribenter och andra som försöker tänja gränserna för den begränsade yttrandefrihet som trots allt existerar. Det är under denna som det ovan nämnda Dokument 9 kom till. Även direktiven till universiteten har skärpts:

...böcker och föreläsare som sprider västerländska idéer och värderingar har förbjudits. Sju ämnen har helt svartlistats på landets 2 500 universitet. Det gäller medborgerliga rättigheter, yttrandefrihet, universella värden, juridisk självständighet, civilsamhället, historiska misstag av Kommunistpartiet samt vänskapskapitalism som lett till oförklarligt välstånd bland kinesiska politiker.¹⁶

Bröd, skådespel och nationalism

Den kinesiska partiledningen har dragit samma slutsats som eliten i det romerska riket för ett par tusen år sedan, nämligen att ska man ha med sig folket måste man förse dem med bröd & skådespel. En av dem som skrev om detta var fransmannen E'tienne de La Boétie (1530–1563) i *Tyranner och lyckliga undersåtar*, där han bland annat skrev om den ”innehållslösa underhållning” som folket erbjöds.¹⁷ I Kinas fall innebär det *bröd* i form av ständigt stigande materiell standard för allt fler och *skådespel* i form av alla de tv-program som håller folk borta från gator och torg.

Partiledningen har dessutom kompletterat detta gamla recept med att stimulera och spela på nationalistiska känslor. Det är ett användbart medel för att dra bort folks intressen från interna problem och istället fokusera på konflikter med andra länder – antingen man verbalt attackerar Japan för dess övergrepp under trettio- och fyrtiotalen, västländerna för deras reella eller påstådda ambitioner att försvaga dagens Kina med deras tal om mänskliga rättigheter eller för att sprida tvivel om

de vaccinationer mot covid-19 som tagits fram i väst. Det är också ett användbart medel för att stärka partiets legitimitet som den enda kraft som kan förverkliga drömmen om återupp-rättelse efter artonhundratalets förnedringar i form av opiumkrig och påtvingade avtal.

Man kan till och med påstå att nationalismen har blivit kommunistpartiets enda ideologi. Det är ett stort steg bort från ”Proletärer i alla länder, förena er!”¹⁸

Världsmakten – en ny storebror eller Storebror?

Fram till för två hundra år sedan var Kina inte bara den folkrikaste utan även den ekonomiskt starkaste makten i världen. Man hade en stabil och avancerad administration, baserad på en liten men välutbildad ämbetsmannakår. Kina var ett föredöme i östra Asien och man hade en stark självbild av att vara den enda riktigt utvecklade civilisationen i en värld som i övrigt bestod av mer eller mindre barbariska folk som ännu inte uppnått samma grad av politisk och kulturell förfining. Gentemot dessa folk skulle kejsarriket uppträda som den omtänksamme och beskyddande äldre brodern i konfuciansk anda.

Denna världsordning varade fram till 1800-talet då Kina drabbades av interna kriser samtidigt som man konfronterades med aggressiva västmakter, med England i spetsen, som inte var intresserade av gamla spelregler och som knappast kände till Konfucius. Dessa konfrontationer, med bland annat de två så kallade opiumkrigen, ledde för Kinas del till militär och politisk förödmjukelse, till ekonomisk tillbakagång och stora skadestånd till utländska makter efter militära förluster, till en plågsam mental omprövning av konfucianismen och den kinesiska självbilden samt till två revolutioner under 1900-talet. Från att ha varit ett av de rikaste länderna i världen blev Kina ett av de fattigaste.

Sedan reformperioden inleddes i slutet av sjuttioalet har den stora ekonomiska klyftan mellan västländerna och Kina utjämnats allt mer. Kina är på väg att återta dess proportionella andel av världsekonomin. Men denna återhämtning är uppenbarligen inte nog. Sedan Xi Jinping blev partiets högste ledare 2012 har Kina med alltmer aggressiva medel visat att man har mer långtgående ambitioner än så. Frågan är om man ser Kina som en nygammal konfuciansk storebror i världen eller som en Orwellsk Storebror?

Det som tyder på det senare är Kinas agerande gentemot grannstaterna, försöken till ekonomiskt utpressning mot mindre länder i världen, ambitionerna att dominera delar av världen samt strävan efter att kontrollera medier och journalister även i andra länder.

”Soft power”

Kinas ledning gör också försök med att utöva ”soft power”, att med ”mjuka” medel påverka inställningen till Kina i andra länder. Ett medel är Konfucius-instituten. Men Beijings oblyga krav på politiskt inflytande har fått flera samarbetspartners i väst att säga upp avtalen.

Drömmen är förmodligen att kunna upprepa de opinionsmässiga framgångar som Förenta Staterna haft. Tänk på hur den ”amerikanska livsstilen” spridits och avundats över hela världen tack vare exporten av populärmusik och Hollywood-filmer. Förenta Staterna har också utövat politisk ”soft power” utomlands, som då man tryckte Boris Pasternaks *Doktor Zjivago* på ryska och lät sprida den inom Sovjetunionen. Sådan påverkan kan säkerligen bli effektiv, men det förutsätter förstås att det finns förbjuden litteratur att infiltrera det andra landet med.

Uppenbarligen återstår det en hel del för partiledningen att lära vad gäller ”soft power”.

Möjligheter och risker

Kommunistpartiets absoluta maktställning innebär att partiledningen har nästan obegränsade medel och resurser till sitt förfogande att snabbt sätta in vid eventuella kriser utan att behöva bekymra sig över eller behöva vänta in konstitutionella beslutsprocedurer. Det ger möjligheter som parlamentariska demokratier saknar. Det innebär emellertid också risker för misstag som tillsammans med landets storlek kan få följder som vida överstiger vad som skulle kunna drabba andra länder.

Ta den bybo i södra Kina som 1999 frågade Lasse Berg om han visste vad som är problemet med demokrati:

Jo, att det är så svårt att fatta bra beslut. Vet jag vad problemet med diktatur är? Att det är så lätt att fatta dåliga beslut.¹⁹

(Till saken hör att mannen dagen efter sa till Lasse Berg att han hoppades att han inte skulle bli citerad; det var ju bara ett skämt.)